

Latin nyelvű forrásszövegek műfaji átalakulása a magyar nyelvű kódexirodalomban

(Hugo a Sancto Caro sermója az *Érsekújvári Kódexben*)*

Az *Érsekújvári Kódex* új kiadásának előszaván dolgozva fontos műfaj történeti kérdések is felmerültek,¹ a prózai kegyességi műfajok rendszeréről rendezett konferencia megfelelő alkalom volt, hogy ezekből legalább egyet felvessünk. Az 584 oldal terjedelmű, nagyalakú *Érsekújvári Kódex* vegyes tartalmú. A kötet összeállítója, legfőbb másolója és a másolt szöveg gondozója Sövényházi Márta, Nyulak szigeti domonkos apáca. A kézirat 1529 és 1531 között készült, egyidőben egy kis imádságoskönyvvel, a *Thewrewk-kódexszel* (1531), amelynek másolásában Sövényházi ugyancsak közreműködött. A margitszigeti másolóműhelynek ez a két utolsó emléke. Az *Érsekújvári Kódex* az egyetlen miniatúrákkal díszített kódexünk.

A kolostori scriptorium és könyvtár megteremtője Ráskay Lea volt 1510 és 1522 között.² Öt kódexe maradt fenn: valamennyi közösségi (vagys káptalantermi vagy étkezés alatti) felolvasásra szánt, tartalmát tekintve homogén kötet: a *Szent Domonkos élete*, a *Margit-legenda*, a *Cornides-kódex*, mely az egyházi év nagy ünnepköreire és a szentek ünnepeire tartalmaz prédikációkat és legendákat az ünnepek rendjében, a Mária-legendákat tartalmazó *Horvát-kódex* és a *Példák könyve*. A kolostor többi kódexére is jellemző a homogenitás. Ezekkel szemben az *Érsekújvári Kódexben*, amely meghaladja a Ráskay Lea által másolt kódexek összterjedelmét, valamennyi kegyességi műfaj megjelenik. Egy korábbi tanulmányban már felvettem azt a kérdést, hogy vajon mi készítette a Ráskay Leát követő generáció vezető scriptorát a korábbi, fejlettebb gyakorlat feladására, s egy teljesen heterogén mű összeállítására. Feltehetően a török fenyegetés. Míg a Karthauzi Névtelen által kompilált *Érdy-kódex* – méreteiben csak ez hasonlítható az *Érsekújvári Kódexhez* – műegész, legalábbis szándékában egy egész évet átfogó prédikációgyűjtemény, az *Érsekújvári Kódex* egy fél könyvtár, amely bármikor könnyen mobilizálható volt.³

A vizsgálódást érdemes Sövényházi Márta szerkesztői szándékának és másolói gya-

* A tanulmány az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoportban, a K 72105 számú OTKA-támogatással készült.

¹ *Érsekújvári Kódex 1529–1531*, A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel, valamint digitalizált változata CD mellékletként, kiad. HAADER Lea, bev. MADAS Edit, HAADER Lea, Bp., MTA Nyelvtudományi Intézete, MTA Könyvtára, Tinta, 2012.

² HAADER Lea, *A Nyulak szigeti scriptorium mint műhely*, MNyT, 2004/2, 196–205.

³ MADAS Edit, *Az Érsekújvári Kódex mint a menekülő apácák hordozható könyvtára és két új forrásazonosítás = Szöveg-emlék-kép*, szerk. BOKA László, P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., OSZK, Gondolat, 2011, 91–104.

korlatának megismerésével kezdeni, áttekinteni a kódex témaköreit, és magyarázatot elni a zilált szerkezetre. Műfaji kérdéseket csak ezután érdemes felvetni.

Az első szerkezeti egység a 310. oldallal zárul, teljes egészében Sövényházi Márta gondosan felépített, saját kezével másolt műve. Három fontos témakört fog át: az első egy rendszeres, de műfajilag változatos szövegegyüttes hamvazószerdától pünkösdig, a középpontban Krisztus kínszenvedésével és feltámadásával (1–12. tétel). A második tartalmi egység fő műve a 19. századig Szent Bernátnak tulajdonított *Liber de modo bene vivendi*, az erényes, elmélyült szerzetesi életre nevelő tanítás (17. tétel), melyet a témához kapcsolódó példák és „tanulások” egészítenek ki (13–16. és 18–25. tétel). A harmadik témakört a halállal kapcsolatos szövegek jelentik: a halálra való készenlétet életünk során, és konkrét teendőinket annak küszöbén (26–28. tétel). A miniatúrák a passiószövegeket és a halálszövegeket illusztrálják. A rendezőelv tehát tematikus. A szerkesztetlenség érzete abból adódik, hogy az ívfüzetek végén (technikailag ezek jelentik a kódexek alapegységeit) egy-egy mű befejeztével gyakran maradt néhány üres levél, s ezekre Sövényházi utóbb a témához illő, de a kontextusba mégsem teljesen szervesen illeszkedő újabb szövegeket másolt. A három tartalmi rész funkciója különböző. Az első az egyházi év rendjét követi, és közösségi felolvasásra készült. Magát a devóciós passiót felolvasásra és önálló elmélkedésre is szánhatták, a személyes elmélyülést a miniatúrák, a képi megjelenítés is segítette. A közösségi felolvasásra szánt szövegek második csoportja nem alkalomhoz kötött. Ezek a kolostori életre vonatkozó lelki és gyakorlati tanítások az év minden napján aktuálisak voltak. A kolostorban az apácák azonban nemcsak éltek, hanem itt is haltak meg. Gyakori esemény volt ez a nagy lélekszámú kolostorban, amire tudatosan készültek, s a haldoklót sem csak ápolták, hanem lelkileg is felkészítették a végső számadásra.

A második nagy szerkezeti részben (311–584.) a szentek élete dominál, de különféle prédikációk, exemplumok, rövid „tanítások” ékelődnek közéjük, így tartalmilag kevésbé szerves, mint az előző rész. A legfontosabb szöveg ebben a részben *Alexandriai Szent Katalin* 4074 soros *verses legendája*. Sövényházi Márta csak ezzel a mintegy 70 oldalas, műfaját tekintve egyedülálló művel, s néhány hozzá kapcsolt rövid tanítással szerepel itt. Vele párhuzamosan ekkor négy másik kéz is dolgozik a kódexen. Végül a két részt egybekötötték, és Márta soror gondosan korrigálta a szövegeket. Egy olyan sokoldalú mű jött létre, mely mind közösségi felolvasásra, mind magánhasználatra alkalmas volt, és tökéletesen kiegészítette a már meglévő könyvtárat.

E viszonylag hosszú bevezető után térünk át közelebbi témánkra, a prédikáció műfaji kérdéseire. A kódexben – húsvétal kezdődően – minden nagy ünnepre olvasható prédikáció. A pünködsi prédikáció tipikus példa (149–161.): az ünnep evangéliumából kiemelt citátumra épül a beszéd, melynek forrása Temesvári Pelbárt 35. számú pünködsi sermója. A műfaj és a kompilációs technika jól ismert. A beszéd szerkesztője ugyanazt csinálta, mint amit a Karthauzi Névtelen a legnagyobb rendszerességgel: vázlatos latin modell-sermókból felolvasásra szánt, jól érthető és követhető folyamatos szöveget

alkotott. A magyar nyelvű kódexirodalomban a felolvasásra szánt prédikáció a tipikus műfaj. Egy adott ünnephez kötődik, s gyakorlatilag a prédikáló pap személyes jelenlétét pótolja a közösségi felolvasás során. Alapvetően abban különbözik az élszóban elhangzó prédikációtól, hogy a szöveg a leírással véglegesül.

Itt érdemes kitérnünk arra, hogy Sövényházi Márta milyen egyéb, nem sermókból kompilált-fordított szövegeket nevez még prédikációnak, vagyis hogy számára mi a műfaj legfontosabb kritériuma. Két ilyen esetet idézünk. A kódexben a már említett terjedelmes, miniatúrákkal ellátott devóciós passió előtt János evangéliumának 11. fejezete kapott helyet. (74–77.) A Máté evangéliumán alapuló passió virágvasárnapkal kezdődik, a Jánostól idézett fejezet a virágvasárnapot megelőző eseményeket beszéli el, Lázár feltámasztását, s hogy a főpapok elhatározzák Krisztus megölését. Nincs címfelirat, mely utalna a bibliai locusra, a szövegkezdő iniciáléban a vércseppekkel borított Szent Arc látható Veronika kendőjéről,⁴ s az első hét sor vörössel van írva. A szöveg fölötti margón Sövényházi utólagos bejegyzése olvasható: „Siket péntekre való prédikáció”. Abban az értelemben prédikáció, hogy közösségi felolvasásra szánták a virágvasárnapot megelőző pénteken (siket péntek), de nem mint a nap evangéliumi perikópáját,⁵ hanem mint közvetlen bevezetést a vasárnap kezdődő passióhoz. A passió után egy több részből egybeszerkesztett húsvét vasárnapi olvasmány következik, melyet Sövényházi ugyancsak prédikációnak nevez: „Húsvétnek szentséges innepéről való prédikáció” (103–123.). Húsvét vasárnapi közös felolvasásra készült, ennyiben következetes a műfaji besorolás. Az apokrif *Nikodémus-evangélium* alapján beszéli el a Krisztus sírba tétele utáni eseményeket, beleértve a pokolra szállást, s szintén az események megjelenítésére szorítkozik a feltámadást követő találkozások elbeszélésekor. A kódexszerkesztő, másoló Sövényházi Márta számára tehát egy adott ünnepre vonatkozó, közösségi felolvasásra szánt szöveg a prédikáció, függetlenül annak forrásától vagy a skolasztikus sermoszerkesztés szabályaitól. Ő kész szövegeket rendez el, és tartalmi alapon határozza meg a funkciójukat. A vele szinte egy időben dolgozó Karthauzi Névtelen viszont, mint prédikációszerző, nem tekinthetett el az *ars praedicandi* írott és íratlan szabályaitól.

A kódexben helyet kapó további műfajok közül az alábbiak vannak még a rubrikákban megnevezve: a bibliai perikópák („Ez szent *epistola*, kit olvas anyaszentegyház” [127.]; „Kezdetnek *evangéliumok*, kik böjtnben naponként olvastatnak” [1.]), a szekvenca (az *epistola* és az evangélium közötti liturgikus helyét megőrizve: „*Prosa diei festi*”, „Ez szentséges *dicséretet* mondja és éneklí anyaszentegyház” [129.]), az imádság („ez ige

⁴ Wehli Tündének sikerült a képet egy *Sudarium Christi* fametszettel azonosítania. WEHLI Tünde, *Az Érsekújvári Kódex illusztrációi: Könyvfestés a margitszigeti dominikánák kolostorában 1530 körül* = „Látjátok feleim...”: Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig, Az OSZK kiállítása 2009. október 29. – 2010. február 28. Katalógus, szerk. MADAS Edit, Bp., OSZK, 2009, 159–170/169.

⁵ Az első rész (Jn 11, 1–45) a szenvedés vasárnapja előtti péntek evangéliuma, a folytatása (Jn 11, 47–54) valóban a „siket pénteki”, vagyis a virágvasárnapot megelőző péntek evangéliuma.

után ez *imádságot* mondjad” [32.]), a legenda („Dicsőséges Szent Flórián *élete*” [353.]), az exemplum („Kezdetnek idvesség *példák*” [544.]) és az elmélkedés („Jézus Krisztusnak kínjáról való *igyekezet* avagy *gondolat*” [26.], „Vége vagyon ez Krisztus kínjáról való *elmélkedésnek* avagy *gondolatnak*” [64.]).

A legtöbb szöveg a címfelirata szerint – ha az nem csupán a tartalomra utal – *tanulság*, azaz tanítás. Ezek egy része latin sermonariumokból van kiemelve és az új funkcióhoz adaptálva. A szövegek fordítói a prédikáció műfajában járatos szerzetesek. Szövegátalakító tevékenységüket és fordítói teljesítményüket csak a latin forrásszövegek tükrében lehet értékelni, nem beszélve a latin nélkül értelmezhetetlen fordítási vagy másolási hibákról.

Az *Érsekújvári Kódex* előszavának írása közben két magyar szöveg latin eredetijét sikerült azonosítanom. Az egyik a kódex 16. tétele, rövid tanítás arról, hogy az igaz szerzetes el van temetve a világ számára. Az alig egy oldalnyi textus (168.) forrása Iacobus de Voragine nagyszombati beszédének egy részlete.⁶ A másik, jóval terjedelmesebb fejezet (534–541.) jó lehetőséget kínál a műfajváltás nyomon követésére. A kódex 56. tételének címfelirata: „Itt immár kezdetik az öt jószágokról való igen szép tanúság ezenképpen”. Az öt jószág pedig a bűnbánat három szakaszát jelenti, a szív töredelmét, a gyónást és az elégtétel három formáját, a böjtöt, az alamizsnát és az imádságot. A forrás a 13. századi híres párizsi domonkos teológus, később kardinális, Hugo a Sancto Caro nagyböjt negyedik vasárnapjára írott második beszéde.⁷ Hugo éppen azon prédikátorok egyike, akik a párizsi egyetemen létrehozták a skolasztikus sermo műfajt. Sermonariuma csak kéziratos formában terjedt, de a jelek szerint ismert volt a 16. század eleji Magyarországon is.

⁶ Lásd MADAS, *i. m.*

⁷ Az idézett műhelytanulmányban már jeleztem, hogy mindkét forrásszöveg megtalálását az internetnek köszönhetem, és persze a szerencsének, hogy a magyar szöveg néhány szókapcsolatát sikerült megfelelően visszafordítani latinra. Nicole Bériou kezdeményezte a lyoni egyetemen Iacobus de Voragine sermóinak elektronikus kiadását: http://thesaurus.sermones.net/voragine/document.xsp?id=sermo_285&list=dis&d is=dis_10 (Letöltés ideje: 2013. június 22.). Hozzá írta kedves honfitársunk és kollégánk, Bartkó János is a Hugo a Sancto Caro sermóiról szóló PhD-értekezését és szövegkiadását. A disszertáció hozzáférhető az egyetem honlapján: *Un instrument de travail dominicain pour les prédicateurs du XIII^e siècle: Les Sermones des evangeliiis dominicalibus de Hugues de Saint-Cher (†1263): Édition et étude*, Lyon, 2003. http://theses.univ-lyon2.fr/documents/lyon2/2003/bartko_j#p=0&a=title (Letöltés ideje: 2013. június 22.) A tanulmány önállóan is megjelent: BARTKÓ JÁNOS, *Un prédicateur français au Moyen Age: Les Sermons modèles de Hugues de Saint-Cher (+1263)*, Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó, 2006. A kitűnő disszertációt már korábban is ismertem, sőt, megvolt a könyvespolcomon, de nem is gondoltam rá, hogy az *Érsekújvári Kódex*hez forrást jelenthet. Itt szeretném megköszönni Bartkó Jánosnak, hogy az általa gondozott szöveget, melynek évtizedes személyes ismeretségünket köszönhetjük, most felhasználhatom, s együtt bizonyíthatjuk, hogy Hugo a középkori magyar nyelvű irodalomban is jelen volt.

A két szöveg összehasonlító elemzése⁸

Hugo a Sancto Caro: <i>Sermones de evangelis dominicalibus</i> , Sermo 39. (Paris, Mazarine 1026, ff. 54vb)	Érsekújvári Kódex (p. 535–541)
[Dominica IV in Quadragesima] Item de eodem	Itt immár kezdetnek az öt jószágokról való igen szép tanúság(ok) ezenképpen
<u>Erat autem proximum Pascha etc. (Io. VI,4). Veniens ad Christum multitudo magna immittente Pascha, quod transitus interpretatur⁹ et est dies festus non quorumlibet, sed Iudeorum, id est confitentium, de V panibus et duobus piscibus reficitur. Nam transeuntes de presentis vite exilio in gloriam felicitatis eterne, reficiuntur a Domino salutifero penitentiae cibo, qui cibus per quinque panes ordeaceos et duos pisces designatur.</u>	

A sermonarium az ünnepek rendjében épül fel, a jelen ünnep nagybőjt negyedik vasárnapja. A címfelirat jelzi, hogy ez már nem az első beszéd erre a napra. A sermo bibliai citátumra épül, amely a vasárnap evangéliumának eleje, de a csodálatos kenyérszaporításról szóló egész evangéliumi perikópa ide értendő. Nagybőjtben vagyunk, Hugo a bűnbánatról kíván beszélni. A szófejtés tudós eszközével teremt kapcsolatot az evangélium és a penitencia között: a héber *pascha* ‘átmenet’-et jelent, a húsvéti bűnbánattal élők átmenetét az örök dicsőségbe. Az üdvös penitencia eledelét jelképezi az öt árpakenyér és a két hal. A beszéd ennek a metaforának a kifejtése. A magyar változat csak címfeliratot ad, elhagyja a liturgikus keretet, és kilép a metaforából is. A latin *panis* (kenyér) a magyarban egyszerű ‘jóság’, ‘dolog’ lesz.

Isti ergo quinque panes sunt illa V, que sunt necessaria cuilibet penitenti, scilicet cordis contritio, oris confessio et tres partes satisfactionis, scilicet ieiunium, elemosina et oratio. Et bene sunt ordeacei panes isti, quia asperi. In cordis enim contritione est dolor. In oris confessione pudor. In operis satisfactione labor.	Ez öt jóságok kellemetesek minden penitencia tartó embernek, tudnia mert szívnek töredelmessége, szájnak gyónása és elégtételnek három része, tudnia mert bőjt, alamizsna és imádság. És jól mondatnak jóságoknak , mert igen kemények, mert a szívnek töredelmességében sérelem vagy, a szájnak gyónásában szemérem, a művelkedetnek elégtételében munka.
--	--

Az átalakításnak vannak rizikói, könnyen születnek hibák, ha nem elég gondos a szerkesztő. A latin megjegyzi, hogy milyen jó, hogy árpakenyerekről van szó, mert azok ke-

⁸ Fettel jelöljük az egymásnak megfelelő, de tudatosan átalakított kifejezéseket, és aláhúzással emeljük ki azokat a részeket, amelyeknek a másik nyelven nincs megfelelőjük. Az *Érsekújvári Kódex* szövegét mai helyesírásra írtam át, a nyelvjárási sajátosságokat is elhagyva, mert még így sem könnyű a megértése.

⁹ Matthias THIEL, *Grundlagen und Gestalt der Hebräischkenntnis des frühen Mittelalters*, Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 1973, 380–381.

mények, és ez a keménység jellemzi a bűnbánatot is. A magyar fordításban ugyanennek nincs sok értelme: „És jól (méltán) mondatnak **jószágoknak**, mert igen kemények...”. Az öt árpakenyér, illetve jószág tehát a szív töredelmessége, a száj gyónása és az elégtétel három része, a böjt, az alamizsna és az imádság. A latin sermo első, terjedelmesebb részét ez az ötös felosztás határozza meg, a második rész a két hal metaforáját fejti ki, amelyek a félelmet és a reménységet jelképezik. A magyar „tanítás” csak a bűnbánatról szóló első részt veszi át.

(1.) Primus itaque panis est cordis contritio. Et dicitur contritio quasi simul vel ex toto tritio.	Első jószág mondatik szívnek töredelmessége. És mondatik töredelmesség mindenestül egybe töredelmességgel töretett szív.
	Kiráól úgy mondatik: <i>Metéljétek meg ti szíveteket</i> (Joel 2,13). Ez töredelmesség kedig mondatik a sérelemnek, kit ember a bűneiért vall gyónásnak és elégtételnek szándokával, kiról úgy mond Szent Ágoston:
<i>Et valet amplius, quam totius mundi peregrinatio. Naum I,(3), In tempestate et turbine vie Domini. Notandum, quod in tempore tempestatis et turbinis primo turbatur celum et fit obscurum. Deinde veniunt tonitrua, postea pluvia. Deinde venit Sol, qui totum illuminat. Sic est de peccatore, cum incipit redire in viam Dei. Prius turbatur in anima bona turbatione pro peccatis. Deinde veniunt tonitrua, id est suspiria, postea venit pluvia lacrimarum et tandem venit Sol, id est Spiritus Sancti gratia, que etiam athomos sicut Sol, id est minora peccata facit cognoscere et totum hominem illuminat.</i>	<i>Szívnek töredelmessége többet használ, hogy nem mind ez világnak zarándoksága. Továbbá meg úgy vagon megírván: Vészben és ködökben Úrnak utai</i> (Naum 1,3). Tudni vagon, hogy vésznek idején először az ég megháborodik és homályos lesz, annak utána mennydörgések jönnek, és azok után napfény. Ezenképpen először ő lelkében jó háborúsággal megháborodik ember ő bűnén, annak utána könnyhullatásoknak esője, annak utána jó az napfény, azaz Szentlélek malasztja, és az mentől kisebb bűnöket is megismerteti, és embert mindenestül megvilágosít.
<u>Quare autem dolendum et flendum sit pro peccatis, quere infra in sermone „Videns Iesus civitatem etc.”</u>	

A latin sermovázlat valójában forrásanyag, amelyet egy másik prédikátor – szóban előadva – megelevenít majd, vagy egy másik prédikációgyűjteménybe átemel. A magyar fordító viszont egy hallás útján jól követhető szöveget kíván létrehozni. Ennek egyik eszköze, hogy a pontos bibliai locusok megadása helyett, amelyek a hallgatóság számára fölöslegessé, a fordító folyamatos szövegben utal arra, hogy idézet következik: „Naum I” = „Továbbá meg úgy vagon megírván”. Ezt a változtatást az összes citátum esetében elvégzi.

A magyar szövegben olvasható – aláhúzással kiemelt – kiegészítés ezúttal olyan tökéletesen illik a szöveggörnyezetbe, hogy feltételezhetően nem a magyar fordító-kompilátor munkája, hanem egy olyan latin szövegváltozatból származik, amelyben ez már benne volt. Ezt a feltételezést erősíti, hogy egy citátumot, a latin verziót kiegészítve, Szent Ágostonnak tulajdonít. Több ilyen eset is van. A fordítás alapján nem tűnik

olyan különlegesen kulturált szerzetesnek, aki könnyedén azonosít ismeretlen idézeteket. (Mindjárt az első mondat az érthetlenségig ügyetlen: „És mondatik töredelmesség mindenestül egybe töredelmességgel töretett szív”. A latin csak a *contritio* szót magyarázza itt.) A munkáján olykor apró részletek kihagyásával könnyít. Például, amikor arról ír, hogy a könnyhullatások esője után jön a napfény, a Szentlélek malasztja, amely a legkisebb bűnököt is észrevehetővé teszi, kihagyja az ókori hasonlatot az atomokról, vagyis a beeső nap-sugárban láthatóvá váló porszemekről. Mivel erre csak utalás történik a latinban: ‘mint a nap az atomokat’, lehet, hogy nem ismerte a hasonlat alapját, ezért ugrotta inkább át. Az viszont magától értetődő, hogy nem veszi figyelembe, amikor Hugo a prédikációs kötet egy másik beszédére utal.

Ezután egy hét, a magyarban hat tagból álló distinkció következik:

(1.1–7.) Deinde sciendum, quod multa inducunt contritionem, <u>scilicet</u> :	És kell tudni, hogy hat vagyok, ki embert töredelmességre viszen.
(1.1.) Preteritorum peccatorum recordatio. Ysa. XXXVIII ,(15), <i>Recogitabo tibi etc.</i>	<u>Első</u> , elmúlt bűnökről való megemlékezet. Mert úgy mond próféta : Én minden esztendőimet meggondolom teneked, én Uram Isten, én lelkemnek keserűségében (Iz XXXVIII,15).
Eze. XXXVI,(31), <i>Recordamini viarum vestrarum</i> . Idem. XXVII,(30), <i>Eiulabunt (super te) voce magna etc.</i> Mich. III,(10), <i>Dole, satage etc.</i>	
(1.2.) Extremi iudicii expectatio. Ysa. XLIII ,(26), <i>Reduc in memoriam etc.</i> Iob. XXXI ,(14) <i>Quid faciam cum surrexerit etc.</i> Ieronimus : <i>Quociens diem iudicii cogito, toto corpore contremisco.</i> ¹⁰ <u>Idem</u> : <i>Sive bibo, sive comedo, sive aliquid aliud facio videtur semper auribus meis illa vox intonare: Surgite mortui, venite ad iudicium Salvatoris.</i> ¹¹	<u>Másod</u> , az utolsó ítéletnek várása. Meg úgy mond a Szent Izaiás próféta : <i>Hozz engemet, Uram, emlékezetedben, hogy ítéltesünk egyetemben</i> (Iz XLIII,26). Azután meg úgy mond az Szent Jób pátriárka : <i>Mit tegyek, mikor Isten felkelend ítélni? És mikor megkérdezend, mit feleljek öneki?</i> (Jób XXXI,14). Meg úgy mond a Szent Ieronymos : <i>Minészer az napról megemlékezem, mind szívemmel megijedek, mert akár egyem, akár igyam, akár valamit egyebet művelkedjem, mindenkor a félelmetes kiált tetszik szózatlaní én füleimbe mondván: KeljeteK fel halottak, jöjjetek az ítéletre.</i>
	Azután meg úgy mondatik: Mind nekiünk kell lennünk Krisztusnak ítélő széki előtt, hogy vi- gye mindegyikünk ő testének tulajdonit, mit művelkedett, akár jót, akár rosszat (2 Kor V,10).
(1.3.) Infernalium penarum precogitatio. Mt. XXII ,(13), <i>Ligatis manibus et pedibus mittite eum in tenebras exteriores etc.</i>	<u>Harmad</u> , pokolnak gyötrelméről való gondolat. Kiről úgy mondatik Szent Máté könyvében : <i>Kezei, lábái megkötözvén eresszéték az külső sötétségben, ott léssen siralom és fogaknak csikorgatása</i> (Mt XXII,13).

¹⁰ HIERONYMUS, *Contra Vigilantium*. „Quanto iratus fuero, et aliquid mali in meo animo cogitavero: et me nocturnum phantasma deluserit, basilicas martyrum intrare non audeo: ita totus et corpore et animo contremisco.” (PL 23, 349.)

¹¹ HIERONYMUS, *Adversus Iovinianum*. „Sive bibo, sive comedo, sive aliquid aliud facio, videtur semper auribus meis illa vox intonare: Surgite mortui, venite ad iudicium salvatoris.” (PL 23, 290.)

<p>(1.4.) Pro peccatis nostris Dei elongatio. <u>Iere. VI,(26), <i>Filia populi mei, accingere cilicio etc.</i></u></p>	<p><u>Ötöd</u>, Istentől mi bűnünk miatt eltávolásunk <u>avagy eloszlásunk</u>. <u>Meg úgy mond: <i>Az mi bűneink tettek oszlást mi közöttünk és Isten között</i></u> (Iz 59,2). <u>Meg úgy mond az Szent Jób pátriárka: <i>Ő szent orcájától megháborodtam és őtet nézvén félelemmel megfoglaltatom, és még úgy mond továbbá, Isten meglágyítja én szívemet</i></u> (Jób XXIII,15–16). (A 4. és az 5. alosztás a magyarban fel van cserélve, a Jób idézet a latin 1.5.-ből került ide.)</p>
<p>(1.5.) Pro peccatis nostris Christi crucifixio. <u>Eze. XLIII,(10), <i>Fili hominis, ostende domui Israel templum etc.</i></u> <u>Ysa. XXVI,(17), <i>A facie tua, Domine etc.</i></u> <u>Iob. XXIII,(15–16), <i>A facie.</i></u></p>	<p><u>Negyed</u>, Krisztusnak bűneinkért való megfeszülése. <u>Mert úgy mondatik: <i>Krisztus megfeszítettett az mi vétkezetinkért</i></u> (I Kor. 15,3).</p>
<p>(1.6.) <u>Misericordie divine recogitatio.</u> <u>Eze. XVIII,(22), <i>Quacumque hora etc.</i></u> <u>Iere. XXXI,(9), <i>In fletu venient etc.</i></u></p>	
<p>(1.7.) <u>Rei amisse consideratio.</u> <u>Ephes. (V,5), <i>Scitote intelligentes, etc.</i></u> <u>I. Cor. VI,(9), <i>Nolite errare neque fornicari etc.</i></u> <u>Gal. V,(19), <i>Manifesta sunt opera carnis etc.</i></u></p>	<p><u>Hatod</u>, <u>Mennyországnak örömeinek és mind mennyei társasága</u> meghagyásunknak emléközete avagy figyelmezete. <u>Mint mond Apostol: <i>Mert ezt tudjátok értvén, hogy minden parázna avagy ferözetes nem vall örökséget Istennek országában, azért fertözetesek sem vallják Istennek országát</i></u> (Ef V,5).</p>

A magyar szöveg pontosabban és világosabban tagolt, mint a latin. Az alosztásoknál mindig ki van emelve, hogy minek hányadik pontjáról van szó. Az első kenyér, illetve jószág a szív töredelme. A latin szerint *multa* (sok), a magyar szerint *hat* dolog van, ami „embert töredelmességre viszen”. A prédikátor látványosan az ujjaival jelezte az alosztásokat, ami egy felolvasott szövegnél fel sem merült. Ezért szóval kellett kifejezni, hogy éppen hol tartanak. A bibliai citátumot a latin *incipit*tel adja meg, és egy *etc.* helyettesíti a folytatást, amelyet a pap szóban egészített ki. A magyar fordító értelmes citátumot ad, hiszen nem számíthatott arra, hogy a felolvasó apáca be tudja fejezni az idézetet. A fentiek segítségével a prédikációvázlatból folyamatosan olvasható és befogadható szöveg született a prédikátor gesztikulálása és szóbeli kiegészítései nélkül is. A magyar fordításban a 4. és 5. alosztás fel van cserélve, a 7. pedig elmaradt. A bibliai idézetek nem teljesen azonosak, de a magyar verzióban jobb az elrendezés és több esetben is megfelelőbb a citátum. Valószínűleg ezúttal is különbözött kissé a latin forrásszöveg a jelen változattól. A magyar fordítás ugyanakkor nagyon nehézkes. A latin nélkül egyenesen érthetetlen a hatodik pont: „Rei amisse consideratio” = „Mennyországnak örömeinek és mind mennyei társasága meghagyásunknak emléközete avagy figyelmezete”. A *res* értelmezése fontos volt, mert a ‘dolog’ nem volt elég konkrét, de az *amisse*-t nem sikerült jól visszaadni.

<p>(2.) Secundus panis est oris confessio. Et dicitur confessio quasi simul vel ex toto fessio (fassio), nam ille vere confitetur, qui totum fatetur vel fatur. Sed nota, quod multa exiguntur ad hoc quod sit confessio vera. Unde versus:</p> <p>Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis.</p> <p>Vera, frequens, nuda, discreta, libens, verecunda.</p> <p><u>Integra, secreta, lacrimabilis, accelerata.</u> Fortis et accusans et sit parere parata.¹²</p>	<p>Második jószág</p> <p>Második jószág gyónás. És az gyónás mondatik mindenestől fogva való gyónásnak, mert az gyónik igazán, ki ő bűnét mindenestől megvallja. Sokak kedég kellemetesek arra, hogy a gyónás igaz legyen, mint ez versek mondják</p> <p>Legyen az gyónás együgyű, alázatos, tiszta és hű, igaz, gyakorlatos, mezítelen, ildomos, örömes és szemérmes,</p> <p>erős és ő magának vádolója, és kész legyen magát megkésztíteni.</p>
--	--

A „második jószág” a gyónás. Az „igaz gyónás” jellemzőit egy versike foglalja össze, ennek azonosításával sikerült eredetileg Hugo a Sancto Caro sermójához eljutnom. A 17 szükséges tulajdonság a következőkben 17 alosztást jelent. A fordításból a harmadik sor véletlenül kimaradt (‘egész, titkos, könnyezetes’), de a kifejtésük hiánytalan. Terjedelmi okokból nincs mód a teljes szöveg párhuzamos közlésére, hiszen a háromnegyed része még hátra lenne. Mivel az általános jellemzők többsége már előfordult, a következőkben csak a szerkezet tartóoszlopait és néhány jellegzetes helyet emelek ki.

<p>(2.1.) Ut simplex, scilicet ut se accuset, non alium. Ps. (LXXVI,7), <u>Meditatus sum in corde meo et exercitabar etc.</u> Idem. (LV,9), <i>Deus, vitam</i>, quasi dicat: non alienam, <i>annuntiavi tibi.</i></p>	<p><u>Először azért a gyónásnak együgyűnek kell lenni</u>, úgy tudnia, mert hogy ő magát vádolja, és ne egyebet. Azért úgy mond Szent Dávid: <i>Isten, én életemet</i>, nem egyébnek életét, <i>meghirdetem teneked</i> (Zsolt LV, 9)</p>
---	--

<p>Vera, id est non tacens verum, nec admiscens falsam. Unde non dicat in tempore confessionis se perpetrasse peccatum, nisi sciat vel credat inesse. In genere vero bene se debet dicere peccatorem. I Io. I,(8), <i>Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus etc.</i> Ps. (LXXXIII,12), <i>Veritas de terra orta est.</i> <u>Glossa:</u> <i>De homine peccatore confessio nata est, cui dictum est: Terra es et in terram reverteris etc.</i> (Gen. III,19).</p>	<p><u>Ötödször kell lenni igaznak</u>, úgy hogy igazat el ne vesztegljen és hamisságot hozzá ne elegyítsen. Ne mondja, hogy tette ezt avagy amazt, hanem ha tudja avagy bizonyával hiszi tettét. Közönségest kedég méltán vallhatja magát bűnösnek. Mert úgy mondatik Szent Jánosnak első Kanonikájában: <i>Hogyha mondandjuk, hogy bűnt nem vallunk, mimagunkat elhíttjük és igazság nincs mibennünk</i> (I Jn 1,8). <u>Azért jelennem megmondja, miképpen avagy hány-szor vétkezett, alázatosságért hozzá ne tegyen és szégyenletében meg ne kevesbítse, avagy penitenciától való féltében.</u> Azért úgy mond Szent Dávid: <i>Igazság földből támadott</i> (Zsolt LXXXIV,12). A gyónás bűnös embertől született, <u>mert bizony föld.</u> Azért úgy mond: <i>Föld vagy és földbe mégy</i> (Ter III,19)</p>
---	--

¹² Hans WALTER, *Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris latinorum*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1959, 18330.

A latin distinkció tagjai csak a pusztá jelzők, melyeket a fordító szintagmába foglal. Az ötödik alosztást konkrét, praktikus tanáccsal egészíti ki.

<p><i>Integra. Caveas ne verecundia ductus facias,</i>¹³ sicut <i>Iudas confessionem tuam. Tren. II,(19), Effunde sicut aquam cor tuum etc. Iob. XIII,(15), Vias meas in conspectu eius arguam. Ysa. XLVII,(2), Tolle molam, mole farinam; discooperi crura, transi etc. Ps. (XLVII,7), Ibi dolores ut parturientis etc.</i></p>	<p><u>Tizenegyszer</u> egészsnek kell lenni. <u>Szent Ágoston</u> mondása szerint: <u>Őrizkedjél, hogy széremérséggel elhitettévé a gyónást el ne hagyj.</u> Meg úgy mondatik: <u>Önts ki az te bűneidet, miképpen vizet te szívedből (Jer Sir II,19).</u> <u>Nem mondja, mint tejet avagy bort, mert midőn a tejet kiöntöd valami edényből, a színe az edényben marad, ugyanaz is a bornak, mikor kiöntöd, az illatja ott marad, honnan kiöntöd.</u> <u>De az víznek nem marad semminemű illatja, sem íze.</u> Ezenképpen kell a gyónásnak lenni, szerelmes atyámfiai, mert úgy mondatik, <u>hogy te szívedet öntsd ki, mint vizet, hogy semminemű makula te szívedben meg ne maradjon</u></p>
---	--

A 11. alosztásban a latinnal szemben a fordítás ismét Szent Ágostonnak tulajdonít egy citátumot. Ezúttal sem valószínű, hogy az auktoritás megnevezése a fordítótól származnék. Nem így a mindennapi életből vett hasonlat a tej fölével és a bor illatával, melytől a viszonylag száraz szöveg megelevenedik. Ennek betoldása a magyar fordító leleménye lehet, s ő szűrje be a „szerelmes atyámfiai” megszólítást is, amely a latin prédikációvázlatban *műfajidegen* lenne.

<p>Accusans, ut dicat se commisisse peccatum ex propria malitia. Prov. XVIII,(17), Iustus in principio etc. II. Reg. Ultimo. (XXIV,17), Ego sum qui peccavi, ego etc. Augustinus: <i>Domine, si quid boni habeo, a te est, si quid mali, a me est.</i>¹⁴</p>	<p><u>Tizenhatodszor</u> vádolónak kell lenni, hogy a bűnt ő tulajdon gonoszságából, mondja, hogy tette. Mert úgy mondatik: <u>Igaz először ő magának vádolója (Péld XVIII,17).</u> Mint tón Szent Dávid, ki úgy monda: <u>Én vagyok, ki vétkeztem (II Kir XXIV,17).</u> Még úgy mondatik: <u>Ne igazítsad magadat Isten előtt, mert ő az szívnek ismerője. Akármint igazítjuk magunkat, szerelmes atyámfiai, bizony, igen jól tudja ő istensége minden mi voltunkat.</u> Szent Ágoston meg úgy mond: <u>Uram, ha valami jó én nálam vagyon, te tőled vagyon, de ha mi gonosz, az én tőlem vagyon.</u></p>
--	--

A „szerelmes atyámfiai” megszólítás a 16. alosztásban ismét betoldásban jelenik meg. A hallgatósággal való személyes kontaktusteremtés igénye is a felolvasandó szöveg jellemzője.

¹³ Auctor incertus (AUGUSTINUS?), *De vera et falsa poenitentia.* „Cautus sit poenitens ne verecundia ductus dividat apud se confessionem, ut diversa diversis sacerdotibus velit manifestare.” (PL 40, 1125.)

¹⁴ AUGUSTINUS, *In Ioannis evangelium tractatus, CXXIV.* „Tamen quomodo si quid mali sumus, a nobis sumus; ita quidquid boni sumus, ab illo, et per illum sumus.” (PL 35, 1706.)

Szerkezeti váz:

Tertius panis est ieiunium, quod est contra carnem. Triplex autem est ieiunium.	Harmadik jóság Harmadik jóság böjt, ki a testnek ellene vagon. Ennek értelmére kell tudni, hogy három nemű böjt vagon.
Primum ieiunium est corporale... Secundum est a gaudio temporalis se retrahere... Tertium est a peccatis omnino cessare...	– Első testi... – Másod böjt evilági örömtől való szenvedés... v Harmad böjt minden büntől szenvedés...
Notandum quod ieiunare debemus: Rationabiliter, ut caro tamen nutriatur... Hylariter, ut elatio caveatur... Frugaliter, ut pauper reficiatur...	Ennek jobb értelmére kell tudni, hogy háromképpen kell böjtölnünk. – Először okosan, úgy hogy a test csak megnyíthassék, de meg ne ölettsék... v Másodszor vígan... – Harmadszor kell böjtölnünk bővelkedéssel, hogy belőle szegények éljenek...
Notandum quod quatuor genera hominum ieiunant. Unde versus: Ieiunavit iustus, medicus, simulator, avarus...	Mert négy nemű emberek szoktanak böjtölniük, mint mondatik: Böjtöl igaz és orvos, képmutató és fősvény...
Commendatur autem ieiunium A loco... Ab auctore... A tempore...	Tudni vagon kedég, hogy a böjt hármakból dicsértetik: – Először a helyből, hol szereztetett... – Másodszor dicsértetik abból, mert Istentől szereztetett... – Harmadszor dicsértetik az időből...
Nota etiam quod ieiunium valet ad multa , scilicet: – Ad corporalem sanitatem conservandam... – <u>Ad carnem ne lasciviat reprimendam...</u> – Ad corporalem et spiritualem pulcritudinem servandam... – <u>Ad fugam demonum faciendam...</u> Ad Spiritus Sancti gratiam habendam...	Jelennen kedig a böjt hármakra kellemetes: – Először a testi egészségnek megtartására... – Másodszor kellemetes mind testi és mind lelki szépségnek vállalására... – Harmadszor kellemetes Úrtól bocsánatnak vállalására... (Ebből a distinkcióból két tagot kihagyott a fordító.)
Quartus panis est elemosina. Hic est contra mundum. Et notandum quod <u>triplex est elemosina</u> :	Negyedik jóság Negyed kenyér alamizsna, <u>mely jóság kenyérnek mondatik, ember a másvilágra eledelt szerez ez jósággal.</u>

A „Negyedik jóság” felirat alatt található az egyetlen hely az egész tanításban, ahol a latinak megfelelően kenyér szerepel. De rögtön meg is indokolja a kompilátor a szokatlan szóhasználatot: azért nevezi kenyérnek az alamizsnát, mert mennyei útravalót szerezhet vele magának az adakozó.

Szerkezeti váz:

<p>– Prima consistit in cordis contritione...</p> <p>– Secunda in proximi compassione...</p> <p>– Tertia est in manuali largitione...</p>	<p>– Első alamizna áll szívnek töredelmességében...</p> <p>– Másod alamizna felünkkel (felebarátunkkal) való egyben szenvedésben áll...</p> <p>– Harmad alamizna áll testi eledeleknek osztásában...</p>
<p>Nota, quod elemosyna</p> <p>Deum in membris suis satiat...</p> <p><u>Proximum illuminat...</u></p> <p>Amicos spirituales conservat...</p> <p><u>Temporaliter remunerat...</u></p> <p>A peccatis et a morte liberat...</p> <p><u>Gratiam hominis conservat...</u></p> <p>Viam ad Paradisum preparat...</p> <p>Eternaliter remunerat...</p>	<p>És kell tudni, hogy az alamizna sokakra kellemetes:</p> <p>– Először, mert Istent ő tagiban megelégtíti...</p> <p>– Másodsor, mert Isten előtt ő magának barátokat keres...</p> <p>– Harmadsor, paradicsomban utat készít...</p> <p>– Negyedszer, örök haláltól megszabadít...</p> <p>– Ötödször, itt és örökké megajándékoz...</p> <p>(A latinban kettővel több tagja van a distinkciónak, a fordító két tagot fel is cserél.)</p>

<p>Quintus panis est oratio. Hic est contra diabolum. Notandum quod licet ieiunium bonum sit, in multis tamen profertur oratio.</p>	<p>Ötödik jószág</p> <p>Ötödik jószág imádság, ki vagyon ördög ellen, és kell tudni, hogy jóllehet a bőjt és <u>alamizna</u> jók legyenek, de maga az imádság sokkal inkább dicsértetik azoktól.</p>
--	---

Szerkezeti váz:

<p>Primo quia facilius est...</p> <p>Secundo quia velocius...</p> <p>Tertio quia delectabilius...</p> <p>Quarto quia Domino propinquius...</p> <p>Quinto quia consolabilius...</p> <p><u>Sexto quia efficacius...</u></p>	<p>– Először, mert könnyebb...</p> <p>– Másodsor, mert gyorsabb...</p> <p>– Harmadsor, mert örömezetesb...</p> <p>– Negyedszer, mert Istenhez közelb...</p> <p>– Ötödször, mert gyakorlatos imádság belső viadalt megoldja...</p>
<p>Notandum quod tribus modis oramus:</p> <p>– Erecti...</p> <p>– Prostrati...</p> <p>– Genibus flexi...</p>	<p>Háromképpen imádkozunk:</p> <p>– Először feligazulván...</p> <p>– Másodsor leterjeszkedvén...</p> <p>– Harmadsor két térdre térdepelvén...</p>
<p>Item cum oramus manus ad celum levamus...</p>	<p>És kell tudni, hogy kettőt teszünk, mikor imádkozunk:</p> <p>– Először kezünket felemeljük...</p>

Item cum oramus pectus tundimus, ut sic cooperentur sibi pectus, lingua, manus. Ubi notatur dolor contritionis, clamor confessionis, labor satisfactionis. Ac si dicamus: Peccavimus cogitatione, locutione et opere. Luc. XVIII. (13), *Puplicanus a longe stans*, etc.

Item quia quinque sensibus peccavimus, ideo V. digitis culpas nostras percutimus. Augustinus:¹⁵ „Qui tundit pectus et non corrigit, sollicitat peccatum et non tollit”.

– Másodszor mellünket verjük annak jelenségére, hogy az imádságban az nyelvő, a mell és a kéz ön közöttük egyesek legyenek, hogy a mellben szívnek töredelmessége, a nyelvőben gyónásnak üvöltése, a kézben elégtételnek munkája jelentessék, mint(ha) mondanánk, gondolatunkkal, beszédünkkel és művelkedetünkkel vétkeztünk.

Avagy így, mert öt értelmünkkel vétkeztünk, azért öt ujjunkkal verjük mi bűnünket. Szent Ágoston meg úgy mond: Ki mellét veri és térdét hajtja, és büntettét meg nem hagyja, az inkább öregíti ő bűnét, hogy nem kisebbíti.

Az utolsó alosztás fordítása megint nagyon nehézkes: „Másodszor mellünket verjük annak jelenségére, hogy az imádságban az nyelvő, a mell és a kéz ön közöttük egyesek legyenek, hogy a mellben szívnek töredelmessége, a nyelvőben gyónásnak üvöltése, a kézben elégtételnek munkája jelentessék...”. A „hogy közöttük egyesek legyenek” a latin *ut cooperentur sibi* megfelelője, vagyis a jó együttműködést, az összhangot jelenti a szív, a nyelv és a kéz között, amelyek a bűnbánat, a gyónás és az elégtétel letéteményesei. Ezzel – sok „tanulmány” birtokában – Hugo, s vele a fordító ügyesen visszaért a kiinduláshoz. A sermo folytatódik, a fordítás itt véget ér.

* * *

Csak az ilyen részletes összehasonlító munka teszi lehetővé, hogy érzékeljük, mit is csináltak a névtelen fordítók, amikor egy latin szöveget átültettek magyar nyelvre, s egy citátumokkal jól felszerelt sermovázlatot felolvasható tanítássá alakítottak át. A mi fordítónk nem volt született tehetség, de tisztességesen megcsinálta, amit kértek, vártak tőle. A mesterségbeli tudásnak birtokában volt, latinul is elég jól tudott, az elvontabb kifejezésekkel azonban küszködnie kellett. Ezért tipikus a munkája. Először kiemelte a kiválasztott szöveget a prédikációs kötetből, és elhagyta azokat a kellékeket, amelyek a szöveget egy adott alkalomhoz vagy meghatározott körülményekhez kötötték. Ezután meg kellett szüntetnie a sermo vázlatyszerűségét, a szavakat mondatokba foglalni, a bibliai hivatkozások pontosságán könnyíteni, a citátumokat kiegészíteni. Ugyanakkor szükséges volt a mondandó világos tagolása is, melyre a számszerűsítés volt a legalkalmasabb eszköz, hogy mind a felolvasó, mind a hallgatóság tudja, hol is tart éppen az olykor tizenhét tagból álló distinkciókban. Az elkalandozó figyelmet az olykor beszűrt „szerelmes atyám-

¹⁵ AUGUSTINUS, *De disciplina Christiana*. „Nam qui tundit pectus et non corrigitur, solidat peccata, non tollit.” (PL 40, 675.)

fiai” megszólítással ébreszti fel, és a kissé száraz szöveget a mindennapi életből vett hasonlatokkal színesíti, amelyek előadása üdítően eltér a fordított szövegekétől.

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy az *Érsekújvári Kódex* szövegeiből jól körvonalazható, hogy miképpen értelmezték a szigeten a prédikációt, miben különbözik a prédikáció az egyéb tanítástól, s hogyan táplálkozik mindkét műfaj a latin prédikációvázlatokból.

EDIT MADAS

Transposition de genre des sources latines dans les codices de langue hongroise (Nouvelles sources pour les textes du Codex d'Érsekújvár)

La quasi-totalité des *codices* de langue hongroise de la fin du Moyen Âge couvre les besoins spirituels des frères laïques et des religieuses qui ne maîtrisent pas le latin, et ils sont uniquement composés de traductions des œuvres religieuses en latin. Dans le cas des textes voués à la contemplation et à l'enseignement, l'une des caractéristiques de ces traductions est que le choix du genre n'est nullement déterminé par le genre des œuvres latines originales, mais par l'objectif du traducteur ou du copiste à l'égard du texte. Réalisé entre 1529 et 1531 dans le couvent dominicain de l'île aux Lièvres (aujourd'hui l'île Marguerite), le *Codex d'Érsekújvár*, particulièrement riche et destiné à un usage aussi bien personnel que communautaire, nous en fournit un bon exemple. L'édition critique et la numérisation du codex ont été publiées en 2012. En écrivant la préface de l'édition nous avons réussi à identifier quelques nouvelles sources qui, arrachées à leur contexte et à leur genre d'origine, sont passées dans notre codex, changeant ainsi de genre et s'adaptant à leur nouveau cadre. Márta Sövényházi, rédactrice et copiste principale du codex, nomme prédication tout enseignement qui se rattache aux fêtes de l'année ecclésiastique, et «enseignement» tout autre traité ou prédication. Dans la présente étude nous comparons la traduction du deuxième sermon de Hugues de Saint-Cher écrit pour le quatrième dimanche de Carême à l'original, et nous prenons en compte les éléments grâce auxquels le traducteur transpose le sermon *de tempore* en un «enseignement» homogène sur la pénitence.